

Stanisław Hońko*
Przemysław Mućko**

Informacje o utracie wartości ekspozycji kredytowych w sprawozdaniach finansowych banków notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie

Wstęp

Jednym z mierników znaczenia sektora bankowego w polskiej gospodarce jest rosnący udział globalnych aktywów banków w PKB, który w 2012 r. wynosił 85%, a w 1999 r. – 55% [Kotowicz, 2013 a, s. 25]. W 2013 r. sektor bankowy osiągnął łączny wynik finansowy netto na poziomie 15,42 mld zł, przy wyniku z działalności bankowej w kwocie 55,50 mld zł. Najważniejszym składnikiem aktywów banków są ekspozycje kredytowe¹, na 31.12.2013 r. stanowiące 70,97% sumy bilansowej wszystkich banków w Polsce [KNF, 2014, Dane miesięczne]. Wartość bilansowa ekspozycji kredytowych na dzień 31.12.2013 r. wynosiła 998,69 mld zł, w tym kredyty przeterminowane: 97,98 mld zł². Saldo rezerw i odpisów aktualizujących wartość ekspozycji kredytowych na dzień 31.12.2012 r. wynosiło 9,9 mld zł i w porównaniu z 2011 r. uległo zwiększeniu o 12,8% [Kotowicz, 2013 a, s. 32]. Odpisy z tytułu utraty wartości kredytów i pożyczek obniżyły wynik finansowy sektora bankowego o 7,5 mld zł. Biorąc pod uwagę fakt, że udzielanie kredytów wiąże się z istotnym ryzykiem ich nieściągalności, zarówno saldo odpisów aktualizujących, jak i wpływ odpisów na wynik finansowy wydają się niskie w porównaniu z wartością bilansową udzielonych kredytów. Takie spostrzeżenie inspirowane do sformułowania następujących pytań badawczych:

* Dr, Instytut Rachunkowości, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński, ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin, honko@wneiz.pl

** Dr, Instytut Rachunkowości, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński, ul. Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin, muccko@wneiz.pl

¹ Poza udzielonymi kredytami obejmują również należności z tytułu pożyczek, skupionych wierzytelności, zrealizowanych gwarancji i innych wierzytelności o podobnym charakterze [rozporządzenie, 2008, § 1 pkt 2], dalej: rozporządzenie w sprawie rezerw banków.

² Z danych miesięcznych Komisji Nadzoru Finansowego wynika, że na dzień 31.12.2013 r. udział kredytów przeterminowanych ponad 180 dni wynosił 49,55%. Na uwagę zasługuje znaczący poziom kredytów przeterminowanych do 30 dni: 33,98%. Niemal 1/4 przeterminowanych kredytów stanowią kredyty mieszkaniowe.

1. Czy prawo bilansowe precyzyjnie określa zasady wyceny ekspozycji kredytowych, a w szczególności kryteria tworzenia i zasady szacowania odpisów aktualizujących?
2. Jaki jest udział odpisów aktualizujących w sumie bilansowej i ich wpływ na wynik finansowy (dochód całkowity) banków notowanych na GPW w Warszawie?
3. Jakie informacje o szacowaniu odpisów z tytułu utraty wartości ekspozycji kredytowych są zawarte w sprawozdaniach finansowych za 2012 r.?

Tekst został podzielony na trzy główne części, zawierające odpowiedzi na powyższe pytania. Celem artykułu jest analiza zakresu ujawnień związanych z ustalaniem wartości ekspozycji kredytowych w bankach stosujących MSR/MSSF. Autorzy formułują hipotezę, że nawet uważny czytelnik sprawozdania finansowego banku nie jest w stanie ocenić polityki w zakresie szacowania utraty wartości ekspozycji kredytowych ze względu na ogólny i szablonowy charakter ujawnień.

Główną metodą badawczą jest analiza źródeł, przy czym w pierwszej części tekstu posłużono się opracowaniami z zakresu rachunkowości banków oraz regulacjami prawnymi. W kolejnych częściach wykorzystano materiały źródłowe w postaci sprawozdań finansowych banków notowanych na GPW w Warszawie na dzień 31.12.2013 r.

1. Zasady wyceny ekspozycji kredytowych – przegląd uregulowań

Na prawne regulacje rachunkowości banków w Polsce składają się polskie przepisy oraz MSR/MSSF. Do pierwszej grupy należy ustawa o rachunkowości [ustawa, 1994] wraz z rozporządzeniami Ministra Finansów w sprawie: szczególnych zasad rachunkowości banków [rozporządzenie, 2010], wzorcowego planu kont banków [rozporządzenie, 2011], rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych [rozporządzenie, 2001]. Drugą grupę stanowią standardy międzynarodowe, jednakże obecnie nie ma odrębnego MSR/MSSF dla banków. Oznacza to, że wytyczne dla banków są rozproszone w różnych standardach, w szczególności związanych z instrumentami finansowymi.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości obowiązek stosowania MSR/MSSF dotyczy banków sporządzających skonsolidowane sprawozdania finansowe [ustawa, 1994, art. 55 ust. 5]. Można zatem przyjąć, że polskie

przepisy w zakresie rachunkowości znajdują zastosowanie jedynie w mniejszych bankach, a w szczególności w bankach spółdzielczych. Rozporządzenie w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków narzuca klasyfikację ekspozycji kredytowych do jednej z kategorii: normalne, pod obserwacją, poniżej standardu, wątpliwe albo stracone. Kwalifikacja następuje na podstawie następujących kryteriów [Hońko, 2014, s. 242–244]:

- terminowość spłaty,
- sytuacja ekonomiczno-finansowa kredytobiorcy,
- inne czynniki, jak złożenie przez bank wniosku o wszczęcie postępowania egzekucyjnego, kwestionowanie wierzytelności na drodze sądowej, trudności z ustaleniem miejsca pobytu i stanu posiadania dłużników.

Ujęcie w danej kategorii przesądza o utworzeniu rezerwy. Jej minimalny poziom jest uzależniony od kategorii i wynosi od 1,5% dla należności pod obserwacją do 100% w wypadku kategorii „stracone”. Zasady tworzenia rezerw celowych³ na ekspozycje kredytowe są szczegółowo opisane w wielu opracowaniach [Wielgórska-Leszczynska, 2012; Wójcik, 2007]. Analiza tych rozwiązań prowadzi do wniosku, że banki sporządzające sprawozdania finansowe według polskiego prawa bilansowego stosują jednolite zasady korygowania wartości ekspozycji kredytowych. Odgórne określenie procentowego zmniejszenia wartości ekspozycji kredytowych, rosnącego wraz ze zmniejszeniem prawdopodobieństwa wpływu korzyści ekonomicznych, sprzyja porównywalności informacji oraz zmniejsza wpływ oszacowań kierownictwa na wartość aktywów i poziom wyniku finansowego. W opinii autorów również stosowane nazwy kategorii kredytów (od normalnych do straconych) są trafne i czytelne, co umożliwia użytkownikom sprawozdań finansowych samodzielną ocenę portfela kredytowego banku.

W niniejszym artykule badaniem objęto banki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych, które stosują MSR/MSSF. W związku z tym należy syntetycznie przedstawić zasady korygowania wartości ekspozycji kredytowych według MSR/MSSF, które w porównaniu z regulacjami opisanymi wcześniej są zdecydowanie mniej precyzyjne.

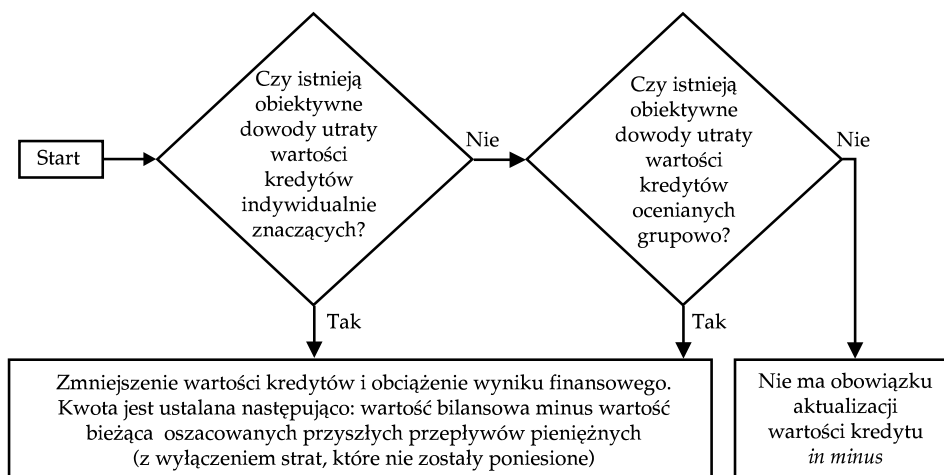
³ W ocenie autorów określenie rezerw celowych na aktywa wprowadza zamęt terminologiczny, a ponadto jest niezgodne z Dyrektywą UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zabraniającą tworzenia rezerw na aktywa [dyrektywa, 2013, art. 12 ust. 12].

W sprawozdaniach finansowych banków sporządzanych według MSR/MSSF trudno doszukać się również szczegółowych zasad klasyfikacji kredytów. W ślad za MSR 39 banki dzielą kredyty na ekspozycje:

- oceniane indywidualnie z rozpoznaną utratą wartości,
- oceniane grupowo z rozpoznaną utratą wartości,
- bez rozpoznanej utraty wartości,

Przesłanki utraty wartości występują jako efekt zdarzeń następujących po udzieleniu kredytu i wpływających na przyszłe przepływy pieniężne [Wszelaki, 2012, s. 214]. Kredyty są kwalifikowane do aktywów finansowych wycenianych w zamortyzowanym koszcie. Na każdy dzień bilansowy bank ocenia, czy istnieją obiektywne dowody utraty wartości [MSR 39, par. 58 i 59], takie jak: trudności finansowe kredytobiorcy włącznie z prawdopodobieństwem upadłości, opóźnienie spłaty, przyznanie kredytobiorcy szczególnie korzystnych warunków spłaty, inne czynniki niezwiązane bezpośrednio z daną ekspozycją kredytową. Jeżeli dane niezbędne do oceny utraty wartości są ograniczone lub nieadekwatne do danej sytuacji, jednostka powinna oszacować odpis aktualizujący, kierując się własnym osądem wynikającym z doświadczenia [MSR 39, par. 62]. MSR 39 jednoznacznie zabrania ujmowania strat oczekiwanych w wyniku przyszłych zdarzeń, bez względu na stopień prawdopodobieństwa ich wystąpienia [MSR 39, par. 59]. Proces korygowania wartości udzielonych kredytów przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Algorytm korygowania wartości kredytów według MSR 39

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [MSR 39, par. 58–65].

Pomiar utraty wartości ekspozycji kredytowych jest dwuetapowy [Czajor, 2010, s. 96]. W pierwszym etapie następuje ocena kredytów indywidualnie znaczących, na przykład ze względu na znaczną kwotę lub na klienta, któremu udzielono kilku kredytów. Składniki nieistotne indywidualnie nie muszą podlegać odrębnej ocenie. Powinny być one natomiast poddane ocenie grupowej (stanowiącej drugi etap), w której grupuje się kredyty ze względu na pewne ich cechy. MSR 39 nie określa kryteriów tworzenia portfeli kredytowych podlegających ocenie, ale logiczne wydaje się traktowanie łącznie kredytów obciążonych zbliżonym ryzykiem ze względu na grupę klientów, okres spłaty, typ kredytu itd.

W odniesieniu do ekspozycji bez rozpoznanej utraty wartości banki obliczają odpis na straty poniesione, lecz nieujawnione (IBNR), z zastosowaniem modeli statystycznych. Odpis ten odzwierciedla poziom strat wynikających z utraty wartości kredytów, które nie zostały zidentyfikowane do dnia bilansowego. Podstawą ustalenia tego odpisu są doświadczenia kierownictwa banku bazujące na historii strat związanych z kredytami o podobnym ryzyku.

Uzupełnieniem wytycznych dotyczących sprawozdawczości finansowej banków są uchwały i rekomendacje Komisji Nadzoru Finansowego, określające treść sprawozdawczości bankowej i zarządczej [Wiszniowski, 2009, s. 66]. Zasady wyceny ekspozycji kredytowych wynikają z Rekomendacji R, wydanej w 2011 r. Należy dodać, że chociaż rekomendacje KNF mają charakter nieobowiązujących wytycznych, są zazwyczaj stosowane przez banki ze względu na możliwość uzyskania niekorzystnej oceny nadzoru bankowego [Wiszniowski, 2009, s. 67].

Celem Rekomendacji R jest wskazanie dobrych praktyk dotyczących kryteriów oceny ekspozycji kredytowych oraz pomiaru utraty ich wartości. Zadaniem zarządu jest uwzględnienie tych praktyk w zasadach (polityce) zarządzania ryzykiem kredytowym i ich przegląd co najmniej raz w roku [Rekomendacja R, pkt 1.1]. Zasady oceny ekspozycji kredytowych są zgodne z opisanymi wcześniej wymaganiami MSR 39, przy czym Rekomendacja R jest bardziej szczegółowa. Wymienia się na przykład dodatkowe, obiektywne dowody utraty wartości, zbliżone do określonych w rozporządzeniu w sprawie zasad tworzenia rezerw celowych, na przykład: opóźnienie w spłacie powyżej 90 dni, upadłość lub bankructwo kredytobiorcy, kwestionowanie należności na drodze sądowej, wszczęcie postępowania egzekucyjnego czy obniżenie oceny ratingowej klienta [Rekomendacja R, pkt 2.1].

Obowiązkiem zarządu jest również określenie sformalizowanych procedur, zakresu odpowiedzialności oraz kontroli związanych ze stosowaniem oszacowań dotyczących między innymi przyszłych przepływów pieniężnych i strat z tytułu utraty wartości ekspozycji kredytowych [Rekomendacja R, pkt 1.1]. Rekomendacja R szeroko opisuje wymagania dotyczące systemu kontroli wewnętrznej i zarządzania ryzykiem kredytowym. Bank powinien gromadzić dokumentację dotyczącą indywidualnych ekspozycji kredytowych lub ich grup w zakresie między innymi: [Rekomendacja R, pkt 1.3]:

- sposobu ustalenia przyjętych szacunków,
- uzasadnienia wybranego podejścia (wybór scenariusza lub kilku scenariuszy),
- wartości oraz terminów przyszłych przepływów pieniężnych,
- sposobu ustalenia efektywnej stopy procentowej,
- sposobu klasyfikacji ekspozycji kredytowych do poszczególnych grup,
- tego, czy model oceny ekspozycji kredytowych został nabyty od zewnętrznego dostawcy czy opracowany przez bank.

Rekomendacja nakłada obowiązek ujawnienia w sprawozdaniu finansowym banku [Rekomendacja R, pkt 1.4]:

- narażenia ekspozycji na ryzyko kredytowe oraz systemu zarządzania ryzykiem,
- ekspozycji kredytowych w trzech grupach według kryterium wystąpienia przesłanek utraty wartości (ekspozycje z rozpoznaną utratą wartości z utworzonym odpisem aktualizującym; ekspozycje, które mimo wystąpienia przesłanek utraty wartości nie są narażone na stratę, oraz ekspozycje, co do których nie wystąpiły przesłanki utraty wartości).

Podsumowując opis przepisów i wytycznych w zakresie pomiaru utraty wartości ekspozycji kredytowych, można sformułować następujące wnioski:

- rozwiązania stosowane w polskim prawie bilansowym są zrozumiałe i sprzyjają porównywalności informacji; mają charakter uniwersalnych wytycznych odnoszących się do obiektywnych kryteriów utraty wartości ekspozycji kredytowych, co w praktyce minimalizuje konieczność stosowania indywidualnych oszacowań kierownictwa;
- rozwiązania przyjęte w MSR/MSSF w powiązaniu z wytycznymi Rekomendacji R pozostawiają bankom dużą swobodę w doborze stosowanych metod i zakresie ujawnianych informacji.

Rekomendacja R wymaga tworzenia indywidualnych modeli oceny ryzyka nieściągalności i jego obszernego udokumentowania. Należy dodać, że regulacje te nie nakładają na banki obowiązku wyczerpujących ujawnień na temat przyjętych rozwiązań w sprawozdaniach finansowych.

2. Podstawowe informacje o bankach podlegających badaniu

Sektor bankowy na dzień 31.12.2013 r. obejmował 41 banków komercyjnych, 571 banków spółdzielczych oraz 28 oddziałów instytucji kredytowych [KNF, 2014, Dane miesięczne]. Na skutek fuzji dokonanych na przełomie 2012 i 2013 r. doszło do wzrostu koncentracji sektora bankowego. Udział pięciu największych banków w aktywach sektora wzrósł z 45,0% do 46,4%, a dziesięciu największych z 64,6% do 70,2% [Kotowicz, 2013 b, s. 5]. Badaniem objęto wszystkie banki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie na dzień 31.12.2013 r. (tablica 1), będące jednocześnie w grupie największych podmiotów w sektorze. Materiałem źródłowym są skonsolidowane sprawozdania finansowe za 2012 r.⁴

Tablica 1. Podstawowe informacje o sprawozdaniach finansowych banków objętych badaniem (w tys. zł)

Lp.	Skrót banku (ticker)	Suma bilansowa	Wynik finansowy netto	Wartość bilansowa ekspozycji kredytowych	Skumulowane odpisy aktualizujące wartość ekspozycji kredytowych	Wpływ aktualizacji wartości ekspozycji kredytowych na wynik finansowy
1.	ALRa	21 352 348	174 063	14 535 432	499 648	-282 252
2.	BGZb	37 196 633	130 049	26 323 700	1 069 966	-270 433
3.	BHWc	43 508 763	970 132	16 221 412	1 111 814	-53 587
4.	BNPd	20 830 812	30 841	16 159 687	1 201 996	+33 572
5.	BOSe	16 876 740	37 494	11 133 828	297 309	-54 035
6.	BPHf	34 416 439	272 094	25 376 345	2 446 633	-119 948
7.	BZWg	60 019 177	1 837 039	39 867 554	1 560 826	-501 793
8.	GNBh	58 794 443	385 776	42 393 501	4 116 725	-975 263

⁴ Na dzień 31.03.2013 r. nie były dostępne sprawozdania wszystkich banków za 2013 r. Dlatego ze względu na zachowanie porównywalności informacji zdecydowano się na analizę sprawozdań finansowych z wcześniejszego roku. Można przypuszczać, że zasadnicze wnioski nie uległyby zmianie, gdyby analizą objęto sprawozdania za rok 2013.

Lp.	Skrót banku (ticker)	Suma bilansowa	Wynik finansowy netto	Wartość bilansowa ekspozycji kredytowych	Skumulowane odpisy aktualizujące wartość ekspozycji kredytowych	Wpływ aktualizacji wartości ekspozycji kredytowych na wynik finansowy
9.	GTNi	9 768 980	639 670	4 322 149	222 835	57 172
10.	INGj	78 266 800	832 300	48 985 300	1 366 700	-362 800
11.	MBKk	102 236 046	1 203 811	67 059 254	2 528 533	-444 635
12.	MILl	52 742 499	472 181	40 232 240	1 237 586	-20 190
13.	NDAm	33 310 218	150 632	26 462 954	306 587	-159 915
14.	PEOn	150 949 830	2 928 648	95 081 492	4 623 004	-608 642
15.	PKOo	193 479 628	3 747 443	143 875 644	6 776 265	-2 325 228
16.	UCGp*	3 843 738 896	5 070 085	2 577 978 450	159 932 886	-37 310 181

a) Alior Bank Spółka Akcyjna, b) Bank Gospodarki Żywnościowej Spółka Akcyjna, c) Bank Handlowy w Warszawie Spółka Akcyjna, d) BNP Paribas Bank Polska Spółka Akcyjna, e) Bank Ochrony Środowiska Spółka Akcyjna, f) Bank BPH Spółka Akcyjna, g) Bank Zachodni WBK Spółka Akcyjna, h) Getin Noble Bank Spółka Akcyjna, i) Getin Holding Spółka Akcyjna, j) ING Bank Śląski Spółka Akcyjna, k) Mbank Spółka Akcyjna, l) Bank Millennium Spółka Akcyjna, m) Nordea Bank Polska Spółka Akcyjna, n) Bank Polska Kasa Opieki Spółka Akcyjna, o) Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski Spółka Akcyjna, p) Unicredit S.P.A

* (kwoty wyrażone w euro zostały przeliczone wg średniego kursu NBP z dnia 31.12.2012 r. – 4,1472 zł/euro)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych banków za 2012 r.

Wszystkie wymienione banki sporządzają sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR/MSSF. Suma bilansowa wszystkich banków wynosi 4,76 bln zł, przy czym udział UniCredit wynosi niemal 81%. Jak wynika z tabelicy 1, ekspozycje kredytowe są dominującą pozycją aktywów w bankach objętych badaniem. Ich średni udział wynosi 66,53% (największy udział Nordea Bank: 79,44%, najmniejszy – Bank Handlowy: 37,28%). Uwagę zwraca niewysoki udział odpisów aktualizujących w relacji do wartości bilansowej kredytów, wynoszący średnio: 4,67% (Getin Noble Bank: 9,71%, UniCredit: 1,45%) Korekty wartości ekspozycji kredytowych istotnie wpływają na zaprezentowane wyniki finansowe banków. Iloraz okresowych zmian odpisów i wyniku finansowego mieści się w przedziale od 6% (Bank Handlowy) do 736% (UniCredit), przy średniej na pozio-

mie 123,21%. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy uważny czytelnik sprawozdania finansowego jest w stanie odszukać informacje o:

- kryteriach kwalifikacji ekspozycji kredytowych do poszczególnych kategorii,
- kryteriach uznania ekspozycji kredytowych za indywidualnie znaczące,
- przyjętych przez bank zasadach pomiaru utraty wartości tych aktywów,
- okresie zapadalności kredytów,
- kwotach kredytów narażonych na utratę wartości?

Syntetycznie wnioski z analizy sprawozdań finansowych banków przedstawiono w ostatniej części tekstu.

3. Analiza zakresu ujawnień związanych z wyceną ekspozycji kredytowych w badanych podmiotach

Sprawozdania finansowe banków są obszernymi dokumentami (od 95 stron – Bank Handlowy (Citi) do 431 stron – UniCredit). Informacje dotyczące wyceny ekspozycji kredytowych są rozproszone: w zasadach (polityce) rachunkowości, w notach oraz w opisowej analizie ryzyka kredytowego. Autorzy formułują roboczą hipotezę, że banki informują o stosowaniu wewnętrznych modeli wyceny ekspozycji kredytowych, nie zamieszczając szczegółów pozwalających użytkownikom sprawozdań finansowych na ich własną ocenę. Informacje niezbędne do weryfikacji tej hipotezy zawarto w tabelicy 2. Ze względu na ograniczoną objętość tekstu zdecydowano się na przytoczenie ujawnień jedynie wybranych banków, co w ocenie autorów nie wpływa zasadniczo na główne wnioski wynikające z ich analizy.

Tabela 2. Wybrane fragmenty ujawnień dotyczących ekspozycji kredytowych

ALR
<p>W ramach opisu ryzyka kredytowego (nota 41). Identyfikacja utraty wartości następuje w systemie centralnym Banku na podstawie informacji systemowych (opóźnienie w spłacie) lub danych wprowadzanych przez użytkowników. Wymienia się przesłanki utraty wartości (s. 95–97), jednak bez wskazania ich wpływu na poziom odpisów aktualizujących. Ekspozycje, dla których nie zidentyfikowano przesłanek utraty wartości, grupuje się z zachowaniem zasady homogeniczności względem profilu ryzyka i tworzy się rezerwę na grupę ekspozycji służącą pokryciu poniesionych a niezareportowanych strat (IBNR) (s. 97–98).</p>

BGZ

Wymienia się obiektywne przesłanki utraty wartości (s. 22). Do ekspozycji indywidualnie znaczących należą kredyty przekraczające 1 mln zł (100 tys. zł dla ekspozycji restrukturyzowanych), zakwalifikowane wcześniej jako indywidualnie znaczące i inne wymienione na s. 23. Opis metodologii aktualizacji wartości zamieszczony na s. 23 ma ogólny charakter i powiela fragmenty MSR 39. W nocie 22 zamieszczono podział ekspozycji na należności z utratą i bez utraty wartości. Relacja odpisów z tytułu utraty wartości do zaangażowania bilansowego brutto w pierwszej grupie należności 51,29% (s. 47). Ekspozycje oceniane indywidualnie stanowią 3,75% łącznej kwoty udzielonych kredytów brutto (s. 48).

BHW

Ocena następuje na każdy dzień bilansowy (s. 26). Wymienia się obiektywne przesłanki utraty wartości (s. 18). Bardzo ogólna informacja na temat odpisów IBNR (s. 19). Nie wskazano kryteriów kwalifikacji do ekspozycji indywidualnie istotnych. W odniesieniu do ekspozycji indywidualnie nieistotnych podaje się, że odpisy są obliczane „na bazie oceny portfelowej opartej o historyczne doświadczenia dotyczące strat ponoszonych z tytułu aktywów o podobnych cechach ryzyka” (s. 19).

BNP

Korekty wartości udzielonych kredytów są prezentowane w pozycji „Koszty ryzyka” (s. 5). Metodą indywidualną ocenia się należności od podmiotów gospodarczych, których suma udzielonych kredytów przekracza 50 tys. EUR (indywidualna analiza przyszłych przepływów pieniężnych) (s. 21) Odpisy IBNR tworzy się w oparciu o historyczne wzory strat charakteryzujące daną część portfela, z uwzględnieniem bieżącej sytuacji gospodarczej, w jakiej działają kredytobiorcy (s. 21). Odpisy aktualizujące z tytułu utraty wartości na poniesione zidentyfikowane straty (na ekspozycje o statusie *default*) są wyliczane i księgowane z częstotliwością miesięczną, w oparciu o stan portfela kredytowego na koniec miesiąca, w którym zostały one zaksięgowane. Odpisy te tworzone są z wykorzystaniem metody indywidualnej (z uwzględnieniem analizy przepływów finansowych klientów) bądź portfelowej (s. 86). Bank ujawnia kwoty należności ze zidentyfikowaną utratą wartości (ustalaną indywidualnie i grupowo) (s. 86).

BOS

Korekty wartości ekspozycji kredytowych następują co miesiąc (s. 26). „Przyjęta metodologia pomiaru utraty wartości i założenia, na podstawie których określa się szacunkowe kwoty przepływów pieniężnych i okresy, w których one następują, są poddawane regularnym przeglądom w celu zmniejszenia różnic pomiędzy szacunkową a rzeczywistą wielkością strat” (s. 21). W grudniu 2012 r. przeprowadzono analizę wrażliwości odpisów na zmiany parametrów portfelowych PD i LGD w metodzie portfelowej i grupowej. W przypadku wzrostu PD o 0,1 pkt proc. i jednoczesnym spadku stóp odzysku o 10 pkt proc., stan odpisów wzrósłby o ok. 25,7 mln zł i w takiej wysokości wpłynąłby na wynik Grupy (s. 36). Opis metodologii pomiaru utraty wartości zawiera nota 5.1.1. W przypadku obniżenia wartości bieżącej możliwych do realizacji przepływów

pieniężnych, tworzony jest odpis z tytułu utraty wartości odpowiadający przewidywanej stracie kredytowej z tytułu niewywiązania się dłużnika ze zobowiązań wobec banku pomniejszonej o korektę odsetek *impairmentowych* (IKON – korekta pomniejszająca przychody odsetkowe banku) (s. 41). Bank prezentuje odrębnie kredyty „zaległe” na dzień bilansowy (s. 44), wartość kredytów według oceny ratingowej (s. 41–42) oraz według przeterminowania (1–30 dni, 31–60 dni, 61–90 dni, powyżej 90 dni) (s. 43).

BPH

Indywidualnie istotne ekspozycje są wyceniane na podstawie wiedzy eksperckiej, a ekspozycji oceniane grupowo – w oparciu o statystyczne metody bazujące na obserwacjach historycznych (s. 12). Wymienia się ogólne przesłanki utraty wartości (s. 17 i s. 90). Informacje o jakości portfela kredytowego (s. 91) bez określenia kryteriów kwalifikacji do grup ratingowych. Zestawienie udzielonych kredytów według okresu przeterminowania (s. 92). Obszerne ujawnienia dotyczące pomiaru IBNR (s. 93–96).

BZW

Przeeglądy dokonywane są przez Departament Przeglądów Kredytowych i Departament Kontroli i Oceny Jakości, niezależne od jednostek podejmujących ryzyko kredytowe w ramach swoich kompetencji (s. 39). Proces identyfikacji kredytów, które wymagają utworzenia rezerw, opiera się na kilku niezależnych poziomach weryfikacji. Jakość portfela należności kredytowych oraz rezerwy kredytowe są regularnie monitorowane na poziomie centralnym (s. 18). Polityka dotycząca ekspozycji kredytowych powiela MSR 39 i rekomendację R (s. 24). Analiza jakości kredytów indywidualnych jest przeprowadzana raz na kwartał (lub częścię). Utrata wartości dla portfela ocenianego łącznie jest poddawana weryfikacji w okresach miesięcznych (s. 25). Na s. 41 zamieszczono zestawienie kredytów według „stopnia pokrycia rezerwą”.

GNB

Polityka w zakresie pomiaru wartości ekspozycji kredytowych powiela zapisy MSR 39 (s. 25 i 26). Na podstawie danych historycznych wyznacza się parametry portfelowe [...], tj. PD (prawdopodobieństwo niewypłacalności [...]), RR (stopa odzysku), RestrR (wskaźnik przeżycia restrukturyzacji) oraz CR (wskaźnik uzdrowień – przejścia z utraty wartości do stanu restrukturyzacja) (s. 27). Bank ujawnia strukturę kredytów według okresu ich zapadalności (s. 60).

GTN

Polityka jak w GNB. Bank prezentuje kredyty według kryterium jakości (wysoka jakość, standardowa jakość, niższa jakość) (s. 43), bez określenia zasad kwalifikacji do danej grupy.

ING

Polityka w zakresie pomiaru wartości ekspozycji kredytowych powiela zapisy MSR 39 (s. 33 i 34). Bank prezentuje kredyty w podziale na: z utratą wartości i bez utraty wartości (s. 87) oraz zestawienie wartości księgowej z ich wartością godziwą (s. 124). Portfel kredytowy jest klasyfikowany na subportfele, uwzględniające system ewidencyjny, rodzaj produktu, segment klienta oraz walutę. W przypadku kredytów nieposiadających harmonogramu spłat oraz

kredytów z grupy zagrożonych utratą wartości przyjmuje się, że dla tych kredytów wartość godziwa równa się ich wartości księgowej (s. 123).

PEO

Ekspozycje objęte wyceną grupową klasyfikowane są do kategorii default, w przypadku gdy zaległość w spłacie przekracza 90 dni. Odpis z tytułu utraty wartości dla tych ekspozycji jest wyliczany w oparciu o modele statystyczne. W przypadku gdy na ekspozycjach kredytowych przesłanka trwałej utraty wartości nie została rozpoznana, wyliczany jest odpis na straty poniesione, lecz nieujawnione (IBNR) w oparciu o modele statystyczne (s. 37).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych banków za 2012 r.

Z tablicy 2 wynika, że banki zamieszczają informacje wymagane przez MSR/MSSF. W większości przypadków ujawnienia te ograniczają się do ogólnego opisu przyjętych rozwiązań, co zgadza się z wynikami wcześniejszych badań autorów [Hońko, 2013; Mućko, 2013].

Dość rzadkie jest ujawnianie kwot przesądzających o kwalifikacji ekspozycji kredytowych do indywidualnie znaczących. Nie każdy bank podaje informacje, czy aktualizacja wartości kredytów następuje częściej niż raz do roku. Na uwagę zasługuje prezentacja jakości portfela kredytowego na podstawie własnego systemu ratingowego. Szkoda jednak, że kryteria przynależności do poszczególnych klas nie są precyzyjnie określone. W żadnym z analizowanych sprawozdań finansowych nie znaleziono informacji o wpływie opóźnienia spłaty kredytu lub odsetek na procent odpisu aktualizującego. Zdaniem autorów banki stosują sformalizowane modele pomiaru wartości ekspozycji kredytowych, ale do minimum ograniczają ich prezentację w sprawozdaniu finansowym. W rezultacie czytelnik sprawozdania finansowego nie może porównać stosowanych rozwiązań ani ustosunkować się do przyjętych założeń. Uzasadnione byłoby również ustosunkowywanie się banków do założeń w zakresie utraty wartości kredytów, zastosowanych w poprzednich okresach. Obecnie banki informują o zmianach stanu odpisów aktualizujących, nie stwierdzając, jaka część odpisów była niedoszacowana lub przeszacowana.

Zakończenie

Margines oszacowań związanych z pomiarem wartości ekspozycji kredytowych w bankach stosujących MSR/MSSF jest nieporównywalnie szerszy niż dopuszczalny w polskim prawie bilansowym. Taki stan rze-

czy nie pozwala wykluczyć, że banki celowo zmieniają przyjęte założenia, chcąc wykazać odpowiedni wynik finansowy. Z przeprowadzonych analiz wynika, że uważny czytelnik sprawozdań finansowych banków nie jest w stanie poznać założeń zastosowanych w indywidualnych modelach wyceny udzielonych kredytów, ponieważ informacje na ten temat w sprawozdaniach finansowych banków są pobieżne i niekompletne. Nie pozwalają na powiązanie kategorii kredytu z procentowym odpisem aktualizującym. Czy zatem należy postulować dodatkowe ujawnienia w tym zakresie? Mając na względzie obszerność dotychczas sporządzanych sprawozdań, należy raczej zaproponować uzupełnienie sprawozdań finansowych o analizę jakości portfela kredytowego, obejmującą ocenę ratingową wraz z kryteriami kwalifikacji do poszczególnych grup oraz algorytm szacowania wartości każdej grupy.

Autorzy mają świadomość, że rozważania zawarte w niniejszym tekście nie wyczerpują tematu. Mogą być jednak wstępem do dalszych badań, w tym badań panelowych z wykorzystaniem sprawozdań finansowych za 2013 r.

Literatura

1. Czajor P. (2010), *Rachunkowość instrumentów finansowych: MSSF, polskie prawo bilansowe, regulacje podatkowe*, ODDK, Gdańsk.
2. Dyrektywa parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L182/19.
3. Hońko S. (2013), *Wycena w rachunkowości. Znaczenie, podstawy, parametry i zasady*, ZAPOL, Szczecin.
4. Hońko S. (2014), *Rachunkowość banków*, w: *Rachunkowość jednostek sektora finansów publicznych i instytucji finansowych*, Kiziukiewicz T. (red.), PWE, Warszawa.
5. KNF (2014), *Dane o rynku, Dane miesięczne*, strona internetowa KNF, http://www.knf.gov.pl/opracowania/sektor_bankowy, dostęp dnia 31.03.2014.
6. Kotowicz A. (2013 a), *Informacja o sytuacji banków w 2012 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa, http://www.knf.gov.pl/Images/RAPORT_O_SYTUACJI_BANKOW_w_2012_pdf_tcm75-34744.pdf, dostęp dnia 31.03.2014.

7. Kotowicz A. (2013 b), *Informacja o sytuacji banków w I półroczu 2013 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa, http://www.knf.gov.pl/Images/Raport_o_sytuacji_bankow_w_I_polroczu_2013_tcm75-35848.pdf, dostęp dnia 31.03.2014.
8. MSR 39 (2011), *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, International Accounting Standards Board, SKwP, Warszawa
9. Mućko P. (2013), *Problemy wyceny bilansowej aktywów finansowych według krajowego prawa o rachunkowości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 765, „Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia”, nr 61, t. 2.
10. *Rekomendacja R dotycząca zasad identyfikacji bilansowych ekspozycji kredytowych, które utraciły wartość, wyznaczenia: odpisów aktualizujących z tytułu utraty wartości bilansowych ekspozycji kredytowych oraz rezerw na pozabilansowe ekspozycje kredytowe*, Komisja Nadzoru Finansowego.
11. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. Nr 149, poz. 1674 z późn. zm.
12. Rozporządzenie z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, Dz.U. Nr 235, poz. 1589 z późn. zm.
13. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków, t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 329.
14. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków, Dz.U. Nr 181, poz. 1082.
15. Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 330 z późn. zm.
16. Wiszniowski E. (2009), *Badanie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie przy wykorzystaniu informacji z systemu rachunkowości*, SKwP, Warszawa.
17. Wielgórska-Leszczyńska J. (2012), *Rachunkowość w banku komercyjnym*, w: *Rachunkowość instytucji finansowych i jednostek budżetowych*, Gabruszewicz W. (red.), SKwP, Zarząd Główny, Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa.
18. Wójcik J. (2007), *Rezerwy w bankach. Teoria i praktyka*, C.H. Beck, Warszawa.

19. Wszelaki A. (2011), *Zarządzanie portfelem kredytowym banku komercyjnego w warunkach obligatoryjnego tworzenia rezerw celowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 668, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 41.

Streszczenie

Krytyczne znaczenie instytucji bankowych w gospodarce oraz dominujący udział kredytów w sumie aktywów banków skłaniają do stawiania pytań badawczych o metody wyceny kredytów, w szczególności zasady dokonywania odpisów aktualizujących ich wartość. W artykule przeprowadzono analizę zakresu ujawnień związanych z ustalaniem wartości ekspozycji kredytowych w największych polskich bankach stosujących MSR/MSSF w celu określenia jakości informacji przedstawianych użytkownikom raportów rocznych, ze szczególnym uwzględnieniem porównywalności informacji. Przeprowadzony przegląd raportów rocznych wykazał, że zakres informacji o metodach szacowania odpisów z tytułu utraty wartości ekspozycji kredytowych nie pozwala na ich ocenę porównywalności. Nie jest możliwe stwierdzenie, w jakim zakresie przyjęte wartości zależą od obiektywnych kryteriów, a w jakim mogą być efektem celowego manipulowania zyskami.

Słowa kluczowe

sprawozdawczość finansowa, ekspozycja kredytowa, utrata wartości, banki

Information about impairment write-downs of loans and receivables in financial reports of public banks quoted on WSE in Warsaw (Summary)

Critical role of banks in the economy and the high share of loans and receivables in their total assets are the reasons for questions on the loans and receivables valuation method, with particular focus on impairment provisions measurement. The article contains analysis of the information on the loans and receivables impairment disclosed in annual reports of the biggest polish banks, that used IFRS. The aim of the analysis is to assess the quality of information disclosed to users of financial reporting, with particular focus on the comparability of the information. The research findings enable to conclude that information on write-downs measurement methods disclosed in annual reports are not sufficient to assess their comparability. It is not possible to determine whether write-downs are the result of objective assumptions, or they are influenced with intended manipulation.

Keywords

financial reporting, loans and receivables, impairment write-downs, banks